

5. Решетников А. В. Социальный маркетинг и обязательное медицинское страхование / А. В. Решетников. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 336 с.
6. Фотаки М. Сполучення суспільної і державної частки в російській системі охорони здоров'я у світлі міжнародного досвіду / Фотаки М. // Суспільне і частка в охороні здоров'я й у медичному страхуванні : стан, проблеми, перспективи. – М., 1999. – С. 8–11.
7. Щепин О. П. Фундаментальні основи політики охорони здоров'я / О. П. Щепин. – М., 1999.
8. Панов Б. В. Сучасні світові тенденції розвитку національних систем охорони здоров'я / Б. В. Панов // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2001. – № 4. – С. 85–89.
9. Игнатов В. Г. Экономика социальной сферы : учебное пособие / В. Г. Игнатов. – Ростов н/Д : Издательский центр “МарТ”, 2001. – 416 с.

Рецензенти:

Жигайло Н.І. – доктор психологічних наук, професор кафедри менеджменту Львівського національного університету імені Івана Франка;

Хоронжий А.Г. – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту Львівського національного університету імені Івана Франка.

УДК 331.25

ББК 65.272

Кропельницька С.О., Шелюжак М.Я.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЛІДАРНОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України,
кафедра фінансів,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: 596176

Анотація. У статті досліджено комплекс питань теоретичного й практичного характеру, які пов'язані з функціонуванням солідарної системи пенсійного страхування в Україні. Проведено оцінку ефективності функціонування першого рівня пенсійної системи. Обґрунтовано необхідність продовження пенсійного реформування.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійне страхування, пенсійне забезпечення, солідарна пенсійна система, пенсійна реформа.

Annotation. The article deals with complex issues of theoretical and practical nature related to the operation solidary level pension system in Ukraine. The evaluation of the efficiency of the first pillar. The necessity of extending the retirement reform.

Key words: pension system, pension insurance, pensions, solidarity pension system, pension reform.

Вступ. Існування гарантованого державою пенсійного забезпечення є важливою ознакою цивілізованого сучасного суспільства. Рівень пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. Ефективність здійснення пенсійного забезпечення великою мірою залежить від фінансового становища країни.

У ринкових умовах господарювання солідарна пенсійна система як базовий інститут фінансового забезпечення соціального захисту втратила можливість адекватно реагувати на соціальні ризики та забезпечувати належний рівень пенсійного забезпечення населення України. Пенсійне забезпечення в Україні охоплює непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, та ін. Об'єктивний характер таких соціальних ризиків зумовлює необхідність формування нових соціаль-

но-економічних інститутів, відносин, механізмів і джерел фінансування пенсійного забезпечення, за допомогою яких створюватимуться сприятливі умови для посилення соціального захисту та підвищення рівня пенсійного забезпечення населення.

Конституцією України затверджено, що пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Проте в сучасних умовах ми маємо зовсім протилежну ситуацію – мінімальна пенсія складає всього 80,85% від прожиткового мінімуму, причому станом на жовтень 2012 року кількість пенсіонерів, що одержують пенсію менш як 1 000 грн становила 3 189 млн осіб, тоді як на 1 січня 2012 р. аналогічний показник становив 7 575 млн осіб [6].

Попри ідеологічні відмінності бачення влади, опозиції та профспілок збігаються в необхідності забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів та ефективність функціонування пенсійної системи. Утім наразі йдеться не так про забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів, як про фізичне виживання мільйонів людей: з майже 14 мільйонів українських пенсіонерів більш як половина отримує мінімальну пенсію, що, за експертними оцінками, удвічі нижча за реальну величину прожиткового мінімуму*. Консенсусним баченням мети вдосконалення системи пенсійного забезпечення, на думку фахівців Міжнародного центру перспективних досліджень, може бути таке: ефективна система пенсійного забезпечення, що гарантує фізичне виживання та гідний рівень життя пенсіонерів [16].

Дослідженню проблем функціонування, реформування пенсійної системи, у тому числі солідарної її складової, присвячено багато праць українських учених, аналітиків, що пояснюється необхідністю та першочерговістю усунення наявних недоліків у сучасному пенсійному забезпеченні. Переважна більшість теоретичних положень щодо пенсійного страхування та перспектив його розвитку розроблена й представлена науковою спадщиною таких учених і практиків, як А.Азриліян, О.Василик, Б.Гаврилишин, Н.Внукова, Н.Кузьминчук, С.Юрій, Ю.Конопліна. Особливої уваги заслуговують праці з проблем сучасного стану пенсійного реформування науковців Н.Ярошевич, А.Касич, В.Зеленко, О.Волошановської.

Пенсійна система України в сучасному вигляді започаткована в січні 2004 року й пов'язана з відносинами щодо формування, призначення й виплати пенсій на трьох її законодавчо передбачених рівнях: солідарному, накопичувальному та недержавному.

Перша солідарна система обов'язкового пенсійного забезпечення була введена Отто Бісмарком більше 100 років тому. Із часом демографічні тенденції та політика зниження пенсійного віку суттєво змінили функції і стабільність солідарної системи, у результаті чого більшість країн були змушені вдатися до реформування сфери пенсійного страхування, і Україна в цьому не є винятком.

На сьогоднішній день фактично функціонує лише солідарний рівень системи пенсійного страхування, який держава використовує на 99,97%. Саме тому оцінка ефективності функціонування цієї складової пенсійного забезпечення є особливо актуальною в сучасних умовах.

Постановка завдання. У нашому дослідженні передбачено дати оцінку ефективності функціонування солідарної системи пенсійного страхування, розкрити її переваги й недоліки, визначити рівень матеріального забезпечення пенсіонерів.

Результати. З прийняттям Законів України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” від 09.07.2003 № 1058-IV і “Про недержавне пенсійне забезпечення” від 09.07.2003 № 1057-IV у 2004 розпочато впровадження пенсійної реформи, сутність якої полягає в переході до трирівневої пенсійної системи:

---

* На 01.04.2011 мінімальна пенсія за віком становить 764 грн. За експертними оцінками реальна величина прожиткового мінімуму 2009 року складала не менш як 1 600 грн. Джерело: <http://economics.unian.net>.

- перший рівень – солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування;
- другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування;
- третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення.

Через 8 років, так і не запровадивши в повному обсязі трирівневої пенсійної системи, уряд вирішив удосконалити теоретичні засади й активізувати практичні кроки в пенсійному реформуванні, які більшою мірою торкнулися існуючої солідарної системи пенсійного забезпечення. Так, 1 жовтня 2011 року набув чинності Закон України “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи”, що не тільки закладає нові підвалини розвитку пенсійного страхування в Україні, а й “ламає долі” багатьох потенційних пенсіонерів.

Солідарна система пенсійного забезпечення існувала й забезпечувала пенсією пенсіонерів у СРСР і, фактично, існує й забезпечує пенсією нинішніх пенсіонерів. Вона базується на принципі солідарності поколінь, тобто такому способі взаємодії економічно активного та непрацездатного населення, за якого перші, відраховуючи певну частину доходу, підтримують і забезпечують других. Таким чином, кожне наступне покоління утримує кожне попереднє.

Така система є характерною ознакою індустріального суспільства, що розвивається, де спостерігається перевага народжуваності над смертністю й де створюється достатньо додаткового продукту для утримання непрацездатних членів суспільства [17].

З огляду на перехід більшості розвинених країн до постіндустріальної економіки та старіння населення, у них система солідарного пенсійного забезпечення переживає системну кризу й потребує докорінного реформування. Її роль у пенсійному забезпеченні знижується, починаючи з 80-х років ХХ сторіччя, і, вочевидь, знижуватиметься надалі.

Нині система пенсійного забезпечення в Україні формально складається з обов’язкової солідарної та добровільної накопичувальної складових, хоча реально домінує солідарна складова.

Солідарна складова математично визначається двома чинниками:

- співвідношенням пенсіонерів і платників внесків на пенсійне страхування;
- ставкою внесків (частини єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування).

Ставка внесків – категорія економічна, її рівень формується, виходячи з готовності й здатності платників.

Сьогодні в Україні сума платежів єдиного соціального внеску, 90% якого залишається саме в Пенсійному фонді, сягає 34,7–49% фонду заробітної плати. Робітник же сплачує лише 3,6%, з яких до пенсійної системи потрапляє менше половини. Весь тягар фінансового наповнення Пенсійного фонду України лежить на роботодавцях. Останні ж вдаються до різноманітних способів уникнення такої несправедливої долі, найбільш улюбленим з яких є зарплата в конвертах, яка, за попередніми даними, складає 145 млрд грн [5].

Для порівняння, у більшості країн світу пенсійні внески із зарплати або відносно рівномірно розподілені між роботодавцями та робітниками, або ж частка участі робітника є більшою (табл. 1) [11].

Приміром, у США наймані працівники та роботодавці сплачують по 7,5% із заробітної плати (доходу) у пенсійний фонд. У Німеччині також існує паритет у сплаті пенсійних внесків (по 20,3%). У Франції робітники й роботодавці поповнюють пенсійний фонд на 16,35% кожен. Якщо ж людина працює сама на себе, то вона самостійно вносить усю суму в пенсійний фонд своєї країни [11].

Розподіл сплати пенсійних внесків між роботодавцем та робітником

Країна	Розподіл сплати пенсійних внесків, %	
	роботодавець	робітник
Польща	16,26	16,26
Австрія	10,25	12,25
Болгарія	10,1	18,85
Румунія	12	23
Угорщина	8	18
Чехія	7	21

У контексті дослідження проблематики пенсійного страхування для її оцінки найчастіше використовують коефіцієнт навантаження на пенсійну систему – співвідношення кількості пенсіонерів до кількості платників пенсійних внесків, що, головним чином, залежить від вікової структури населення та політично визначеної межі пенсійного віку. Цей показник може варіюватися в різних джерелах інформації, але у цілому згідно з оцінками Аналітично-дорадчого центру “Блакитна стрічка” у 2011 році він дорівнював 88%. Слід зауважити, що за світовими стандартами існуюче навантаження пенсіонерами на працюючих є кризовим показником (наприклад, у Франції на 10 працюючих припадає 4 пенсіонери й подібна ситуація викликає там тривогу). До кінця 2013 р. передбачається незначне зниження показника до 87%, після чого він почне стало зростати та сягне у 2050 році 125% [12]. Іншими словами, за умови збереження існуючих демографічних тенденцій четверо працівників повинні будуть утримувати п’ятьох пенсіонерів. Причинами цього явища є низький рівень народжуваності та зниження тривалості життя.

Сучасна демографічна ситуація у світі та в Україні характеризується терміном “старіння нації”. Це означає збільшення частки пенсіонерів у структурі населення. Як свідчать дані табл. 2, частка пенсіонерів у загальній структурі населення з кожним роком зростає.

В Україні демографічна ситуація одна з найскладніших в Європі. Якщо на початку 60-х років минулого сторіччя населення України старше 60 років складало 11%, то вже у квітні 2011 року ця частка складала 20% [10].

Частка пенсіонерів у структурі населення протягом 2008–2012 рр.

Роки	Кількість пенсіонерів, млн	Чисельність населення, млн (станом на 1 січня)	Співвідношення кількості пенсіонерів до чисельності населення, %
2008	13,8190	46,2	29,91
2009	13,7498	46,0	29,89
2010	13,7211	45,8	29,95
2011	13,7380	45,6	30,13
2012	13,8205	45,5	30,37

Якщо ж говорити безпосередньо про матеріальне забезпечення пенсіонерів, то в цьому разі найяскравіше проявляється соціальна незахищеність зазначеної категорії населення. Н.Ярошевич та І.Макалюк переконані, що жодна країна не в змозі забезпечити виплату пенсії своїм громадянам на рівні середньомісячної заробітної плати, не кажучи вже про постсоціалістичні країни [14]. В Україні мінімальна пенсія є значно

нижчою, ніж прожитковий мінімум працездатної особи (рис. 1), що не забезпечує навіть мінімального рівня життя осіб похилого віку та свідчить про значну недосконалість системи соціального захисту населення. Так, найбільше значення співвідношення мінімальної пенсії до прожиткового мінімуму спостерігалося у 2010 році – 84,2%, а до початку 2012 року скоротилося на 3,37% і становить 80,83%.

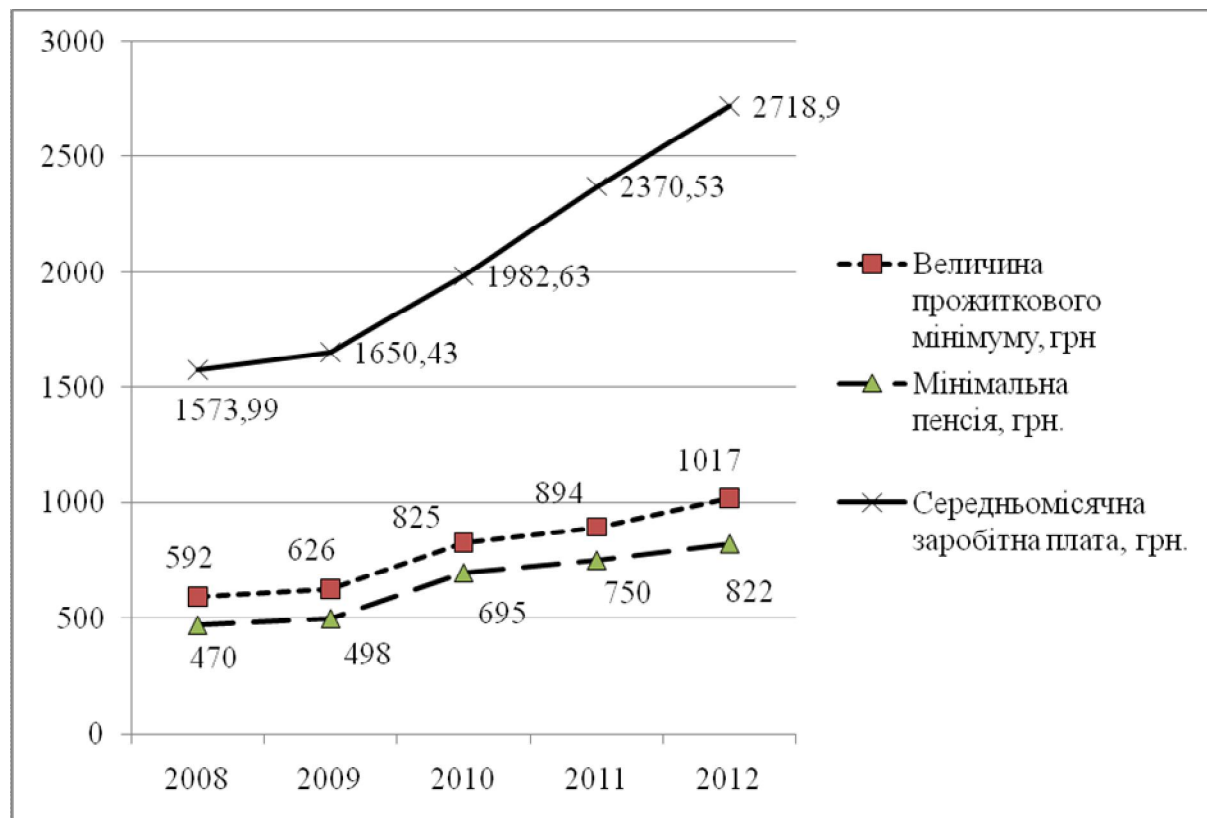

Рис. 1. Динаміка зміни прожиткового мінімуму, середньомісячної зарплатної плати та мінімальної пенсії протягом 2008–2012 рр.*

Середньомісячна зарплатна плата, звичайно, ще більшою мірою домінує над розміром мінімальної пенсії, хоча слід зауважити, що відсоток такого перевищення за період, який аналізується, скоротився майже до 10%. Так, зокрема, у 2008 році спостерігалося перевищення розміру середньої зарплати над мінімальною пенсією на 70%, а вже у 2012 році аналогічний показник становить 60,5%. Правда, на нашу думку, це скоріше засвідчує уповільнення зростання показника середньої зарплатної плати, ніж підвищення рівня пенсійного забезпечення. Причиною цього, вважаємо, є вплив нової хвилі фінансової кризи на соціоекономічні процеси в державі.

Загальноприйнятим показником рівня пенсій є коефіцієнт заміщення (відношення середньої пенсії до середньої зарплатної плати), що характеризує ступінь заміщення пенсією втраченого трудового заробітку. За останні декілька років цей коефіцієнт в Україні загалом збільшувався й досяг, наприклад, у 2008 р. 41,6%, у 2009 р. – 47,1%, але у 2010 р. знову почав зменшуватися й порівняно з 2009 р. становив 44,6%, у 2011 р. – 42,6% (табл. 3).

* Дані щодо прожиткового мінімуму та мінімальної пенсії станом на 1 січня року.

Рис. 2. Співвідношення мінімальної пенсії до прожиткового мінімуму протягом 2008–2012 рр.

Уже у 2012 році, за попередніми підрахунками, спостерігається позитивна тенденція й досліджуваний показник становить 46,6%. Для порівняння: в Італії та Іспанії він становить 90%, Швеції й Німеччині – 65%, Франції, Японії, США – 50%. Як не парадоксально, але за формальними показниками вітчизняна пенсійна система виглядає на тлі інших країн цілком пристойно. Іншими словами, Україна має хоч і менший, але цілком порівняльний показник.

Таблиця 3

Співвідношення середньомісячного розміру пенсії та середньомісячної заробітної плати в 1996–2012 рр.

Роки	Середньомісячна заробітна плата в розрахунку на одного працівника, грн	Середньомісячний розмір пенсії в розрахунку на одного пенсіонера, грн	Коефіцієнт заміщення, %
1996	126	38,7	30,7
1997	143	51,9	36,3
1998	153	52,2	34,1
1999	178	60,7	34,1
2000	230	68,9	30,0
2001	311	83,7	26,9
2002	376	122,5	32,6
2003	462	136,6	29,6
2004	590	182,2	30,9
2005	806	316,2	39,2
2006	1 041	406,8	39,1
2007	1 351	478,4	35,4
2008	1 806	751,4	41,6
2009	1 906	898,4	47,1
2010	2 239	999,0	44,6
2011	2 633	1 122	42,6
2012*	3 000	1 400	46,6

* За попередніми підрахунками.

Інша річ, що цей показник не відображає реальний стан справ у пенсійному забезпеченні співвітчизників, оскільки не враховує тіньові доходи, які працівник отримував протягом періоду трудової діяльності.

Ще одна проблема полягає в тому, що в Україні вкрай низький рівень офіційних заробітних плат, тобто деформована структура витрат на робочу силу та капітал. За твердженням спеціалістів, неабияку роль при цьому відіграє великий процент неформальної (тіньової) економіки, у якій пенсійні внески не сплачуються. Майбутня пенсійна система потенційно здатна ще більше наблизити працівника до однієї з основоположних цілей з точки зору ідеології соціального забезпечення, тобто посилити вирівнювання споживання протягом усього життєвого циклу. Але при цьому слід мати на увазі, що таке вирівнювання дійсно відбудеться лише для осіб із середньою та високою заробітними платами. Натомість пенсії працівників, які протягом усього періоду трудової діяльності отримували низькі заробітні плати, після реформи найімовірніше зменшаться. Іншими словами, майбутня пенсійна система певним чином поставить під загрозу досягнення ще однієї мети – скорочення бідності серед літнього населення (ситуація загострюється тим, що низькооплачувані верстви населення, як правило, не мають і тіньових доходів) [18, с.7].

Не менш важливим фактором впливу на неспроможність повноцінного функціонування солідарного рівня пенсійної системи, на нашу думку, є також підвищення віку первинного виходу на ринок праці. За даними обстежень, середній вік початку трудової діяльності в покоління 1945–1954 років складав 19,4 року, тоді як у покоління 1965–1974 років уже 19,8 року. Причому з роками цей показник збільшується з огляду на масове розповсюдження вищої освіти в Україні. Молодь усе довше залишається в системі освіти, ніж покоління її батьків. З точки зору пенсійної системи це означає скорочення періоду сплати страхових внесків [18, с.17].

Якщо у 2000 р. витрати на пенсійне забезпечення в Україні (8,7% до ВВП) приблизно відповідали середньому рівню в зіставленні з іншими країнами, то в перспективі до 2050 р., за умов відсутності реформ, ми станемо одноосібним “лідером” із цього показника (24,2%) [19].

Як бачимо, чинний механізм функціонування солідарної системи пенсійного забезпечення засвідчує неефективність його реалізації, основними причинами чого є:

- процес старіння населення;
- зростання чисельності пенсіонерів з одночасним зниженням кількості працюючих громадян, що призводить до підвищення показника демографічного навантаження пенсійної системи;
- значна тінізація економіки, у тому числі виплата заробітної плати “в конвертах”, що проявляється в недофінансуванні видатків Пенсійного фонду;
- великий розрив між прожитковим мінімумом і мінімальною пенсією.

Безперечно, вади функціонування системи пенсійного забезпечення справді існують, проте з погляду перешкод для досягнення мети пенсійної реформи вони є симптомами однієї принципової проблеми. Ця проблема, на думку М.Бороди, яку ми поділяємо, є невідповідність наявної системи пенсійного забезпечення сучасним політичним, економічним, соціальним і демографічним реаліям [16]:

- солідарна пенсійна система, переважну більшість відрахувань до якої здійснюють за рахунок роботодавців, могла існувати в командній економіці, за умов 100% зайнятості, проте абсолютно неефективна в ринковій економіці в умовах скорочення населення;
- українські пенсіонери мають змогу продовжувати працювати, у тому числі й у бюджетній сфері, й отримувати в повному обсязі зарплату та пенсію, яку держава сплачує за рахунок внесків населення, що працює;

- пенсійний вік в Україні лишався незмінним з 1928 року, коли очікувана тривалість життя чоловіків становила 43 роки, а жінок – 47 років;
- різницю в п'ять років між пенсійним віком чоловіків і жінок було запроваджено в Німеччині наприкінці XIX століття для забезпечення одночасного виходу подружжя на пенсію, бо в середньостатистичній німецькій родині того часу жінка була на п'ять років молодша за чоловіка;
- система визначення розміру пенсій надзвичайно складна та непрозора: розмір пенсії визначається не тільки величиною пенсійних відрахувань і пенсійним стажем, а й величиною середньої заробітної плати в країні за відповідний період, отже, прямої залежності між розміром відрахувань і розміром пенсії не існує, що стимулює зростання тіньової економіки;
- на пенсійну систему покладено величезне навантаження щодо соціальної підтримки окремих категорій громадян: разові виплати в розмірі 10 пенсій під час виходу на пенсію вчителів і лікарів, можливості більш раннього виходу на пенсію для військовослужбовців, шахтарів тощо.

Основні надії на виправлення цієї ситуації покладаються на вдосконалення пенсійної системи, процес реформування якої вже розпочався. Конкретні зобов'язання стосовно проведення пенсійної реформи уряд України взяв на себе згідно з Меморандумом з МВФ*, зокрема, щодо поступового збільшення пенсійного віку для жінок, збільшення мінімального необхідного страхового стажу та робочого страхового стажу з метою забезпечення отримання пенсійних виплат у повному обсязі.

Практична реалізація головних положень трансформованої солідарної системи розпочалася з жовтня 2011 року:

- підвищення пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років;
- мінімальний розмір пенсії за віком устанавлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- максимальний розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, визначених для осіб, які втратили працездатність;
- збільшення тривалості страхового стажу, необхідного для призначення пенсій за віком (з 5 до 15 років), по інвалідності (з 2–5 до 1–14 років) та у зв'язку з утратою годувальника (тепер від 1 до 14 років);
- фінансове стимулювання більш пізнього виходу на пенсію;
- зміна порядку відстрочення віку виходу на пенсію (у разі відстрочення виходу на пенсію протягом перших 5 років після досягнення пенсійного віку розмір пенсії буде підвищуватися на 0,5% за кожний повний місяць пізнішого виходу на пенсію, а протягом наступних 5 років – на 0,75% за кожний повний місяць страхового стажу після досягнення пенсійного віку).

Висновки. Таким чином, сучасні процеси реформування пенсійної системи викликані потребою негайного втручання уряду в процес пенсійного страхування з метою забезпечення стабільного майбутнього молодого покоління населення.

Основні заходи для розподільчої (солідарної) системи, що зазвичай пропонуються численними спеціалістами, можна розділити на два типи: параметричні та структурні. До перших відносять збільшення ставки пенсійних відрахувань, просте підвищення пенсійного віку, збільшення стажу відрахувань до пенсійної системи й зміну алгоритму розрахунку пенсій та їх індексації. На відміну від параметричних, структурні заходи спрямовані на зміну стійкості системи, додають елементи, що роблять систему більш витривалою до зміни демографічної й економічної ситуації. Вони будуються на взаємозв'язку параметрів до зміни демографічної ситуації або автоматичному запобі-

---

*Текст Меморандуму з МВФ. – Режим доступу : http://esco-ecosys.narod.ru/2010_11/art035.htm.

ганні збільшенню (а в ідеалі – виникненню) дефіциту пенсійного фонду. Такі заходи відповідають довгостроковим потребам, тому в декількох країнах вони були запроваджені превентивно. Зазвичай вони потребують постійного комплексного моніторингу стану пенсійного забезпечення у взаємозв'язку з проблемами й зовнішніми факторами, що на нього впливають.

Основні чинники запобігання соціальним та економічним загрозам з боку пенсійної системи знаходяться поза її межами та мають системний характер. Отже, загальна система заходів повинна бути реалізована як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні власне пенсійної системи.

Водночас, якими би болісними для громадян не були зміни й нововведення пенсійного страхування, головне, щоби державні пріоритети не стояли вище від пріоритетів самої людини та її права на гідну старість.

1. Конституція України 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 р. № 30. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>.
2. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 09.07.2003 № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>.
3. Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення” від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>.
4. Закон України “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи” від 08.07.2011 № 3668-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>.
5. Бродський підрахував зарплати в конвертах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.net/news/531551-brodskiy-podschital-zarplatyi-v-konvertah.html>.
6. Депутатську пенсію в Україні отримують 964 людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/news/536401-deputatsku-pensiyu-v-ukrajini-otrimuyut-964-lyudini.html>.
7. Зеленко В. Запровадження нових підходів до фінансування Пенсійного фонду України [Електронний ресурс] / В. Зеленко, Н. Зеленко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 262–264. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2011_8_1/pdf/zelenko.pdf.
8. Касич А. О. Напрями реформування пенсійної системи України / А. О. Касич, Д. С. Жук // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 2. – С. 206–208.
9. Свенчіцкі М. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050 [Електронний ресурс] / М. Свенчіцкі, Л. Ткаченко, І. Чапко. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. – 72 с. – Режим доступу : http://www.undp.org.ua/files/ua_60467_Demography_Pension_UKR.pdf.
10. П’яту частину населення України складають люди у віці 60 років і більше [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.dt.ua/SOCIETY/pyatu_chastinu_naselennya_ukrayini_skladayut_lyudi_u_vitsi_60_rokiv_i_bilshe-99803.html.
11. Причини пенсійної кризи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?prichini_pensiynoyi_krizi_v_ukrayini&objectId=137403.
12. Коваль О. П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України : аналіг. доп. [Електронний ресурс] / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2012. – 44 с. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/0516_dop.pdf.
13. Соціальний захист населення України : стат. зб. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України, 2012. – Режим доступу : http://govuadocs.com.ua/tw_files2/urls_2/627/d-626851/7z-docs/1.pdf.
14. Ярошевич Н. Б. Особливості формування надходжень Пенсійного фонду України в контексті проблем солідарної пенсійної системи [Електронний ресурс] / Н. Б. Ярошевич, І. В. Макалюк // Науковий вісник НЛТУ. – 2011. – Вип. 21.8. – С. 322–326. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/21_8/322_Jar.pdf.

15. Волошановська О. О. Сучасний стан та проблеми реформування системи пенсійного страхування в Україні / О. О. Волошановська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – Т. 3, № 2. – С. 117–120.
16. Режим доступу : www.icps.com.ua/.../Pension_Reform_UKR.
17. Режим доступу : <http://18-60.com.ua/pensiyna-reforma/silidarna-systema.html>.
18. Коваль О. П. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України : аналіт. доп. / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2012. – 43 с.
19. Пенсійне забезпечення: міжнародний досвід [Електронний ресурс] // Матеріали USAID, лют. 2011 р. – Режим доступу : <http://pension.kiev.ua>.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Криховецька З.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК 830.507.4

ББК 65.26

Горін І.І.

ЗАРУБІЖНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Львівська комерційна академія,
Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України,
кафедра фінансів і кредиту,
79005, м. Львів, вул. Братів Тершаківців, 2а,
тел.: 2958552,
e-mail: kaf_finansiv@mail.ru

Анотація. Розглянуто досвід зарубіжних країн й України щодо фінансування закладів вищої освіти. Узагальнено нові механізми фінансування вищої освіти, особлива увага приділяється кредитуванню.

Ключові слова: бюджетне й позабюджетне фінансування, кредитування, гранти, субсидії.

Annotation. Experience of foreign countries and Ukraine to the financing on higher education is considered. New mechanisms of financing higher education, emphasis on lending are summarizes.

Key words: budget and extra-budgetary financing, loans, grants, subsidies.

Вступ. Структура джерел фінансування вищої освіти широко варіює серед країн світу й не була однозначною у своєму історичному розвитку. Головні джерела фінансування сучасної системи вищої освіти України – це кошти державного бюджету, плата за навчання фізичними та юридичними особами, гранти приватних, національних, регіональних фондів підприємницьких структур у галузі інноваційних розробок. У 60–70-ті роки ХХ ст. загальною тенденцією було зростання видатків держави на освіту. Основою її стало поширення погляду на освіту як продуктивну діяльність, а витрат на неї – як високорентабельні інвестиції. Із цього часу почала переважати думка, що 5% ВВП на освіту є мінімально необхідними для забезпечення економічного розвитку.

Франція, Німеччина, США, Великобританія та інші високорозвинені країни давно оголосили про розбудову економіки знань. Загальновідомо, що економічно розвинені